

Straipsniai

ALEKSANDRO JOGAILAIČIO PRIVILEGIJA MASALSKIAMS – TIKRA AR SUKLASTOTA?

Vita Diemantaitė

Doktorantė
Vilniaus universiteto Istorijos fakulteto
Senovės ir vidurinių amžių istorijos katedra
El. paštas: diemantaite@gmail.com

Santrauka. XVI a. pradžioje kylant rašytinei kultūrai, susidarė sąlygos tyčinėms ar netyčinėms raštų klastotėms atsirasti. Dar Pirmajame Lietuvos Statute už valdovo raštų klastojimą buvo numatyta mirties bausmė. Tačiau raštininkai, nebijodami gresiančios bausmės, vis tiek klastodavo dokumentus. Amžininkai, susidūrę su klastotėmis, turėdavo imtis dokumento ekspertizės. Ne visi falsifikatai amžininkų buvo išaiškinti ir atpažinti, todėl šiandien istorikai ir istorinių šaltinių leidėjai susiduria su falsifikatais. Pasitaiko atvejų, kai istorikas neatpažįsta, nepatikrina ar nepastebi falsifikato ir jis atsiduria įvairiuose leidiniuose kaip originalas. Kartais falsifikatas publikuojamas keletą kartų, o remiantis juo, istoriografijoje atsiranda faktinių klaidų. Vienas tokių falsifikato pavyzdžių – tai Aleksandro Jogailaičio 1506 m. kovo 22 d. privilegija Onai Masalskienei ir trims jos sūnums. Šiame straipsnyje, pasitelkus pagalbinus istorijos mokslus, tikrinant istorinius faktus, aiškinamasi, ar ši privilegija gali būti falsifikatas.

Reikšminiai žodžiai: falsifikatas, Aleksandras Jogailaitis, Masalskiai, diplomatika.

Keywords: false/fake dokument, Aleksander Jogailaitis, Masalskiai family, diplomatics.

Neseniai pasirodė dviejų tomų leidinys *Полоцкие грамоты XIII – начала XVI века*¹, jame yra 482 dokumentai, surinkti iš įvairių šalių archyvų. Visi dokumentai yra susiję su Polocku ir leidžia pažinti ne tik šio miesto, bet ir visos Polocko žemės istoriją². Į šį leidinį pateko ir Lietuvos didžiojo

kunigaikščio Aleksandro privilegija, kuria jis amžiams dovanoja Drujos žmones ir Zalesės bei Čiurilovičių kaimus kunigaikštenei Onai Masalskienei ir jos trimis sūnums: Petru, Jurgiui ir Jonui Masalskiams (Nr. 396). Į šią privilegiją dėmesys buvo atkreiptas leidinio pristatymo Vilniaus universitete metu – dr. Artūras Dubonis pažymėjo, kad lotynų kalbos terminija: *senatores, provintia, krolewszczyzna*³, ne-

¹ *Полоцкие грамоты XIII – начала XVI века*, Подготовили А. Л. Хорошкевич (отв. ред.), С. В. Полехов (зам. отв. ред.), В. А. Воронин, А. И. Груша, А. А. Жлутко, Е. Р. Сквайрс, А. Г. Тюльпин. Т. 1. Москва, 2015. Tokiu pačiu pavadinimu ir tų pačių autorių yra parengtas ir 2-as tomas. Toliau tekste bus *Полоцкие грамоты*.

² 2016 m. lapkričio 24 d. vykusiam šio leidinio pristatyme dr. Artūras Dubonis suabejojo dokumento Nr. 396 nuorašo autentiškumu.

³ Leidinio autoriai prie dokumentui skirtų pastabų nurodo A. Dubonio pastabas dėl terminijos, tačiau nenurodo jo pastabų dėl raštininko vardo. *Полоцкие грамоты*, t. 2, p. 249.

būdinga XVI a. pradžios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) kanceliarijai, ir kad „klaidingas buvo žinomo raštininko Adomo iš Katros užrašymas kažkoku Adamus Jacobi Decotfc notarius. Iš tikrųjų šis notarius atsirado iš dviejų Aleksandro laikais žinomų raštininkų vardų. Vienas – Kotwicz (Iohannes?), kitas – Адам Якубович з Котры“. Šiame dokumente yra kur kas daugiau terminų ir neatitikimų, kurie visiškai nebūdingi XVI a. pradžiai, todėl pagrįstai kyla klausimas, ar šio dokumento nuorašas iš tiesų yra falsifikatas?

Tiesa, ši privilegija publikuojama ne pirmą kartą. XIX a. pabaigoje leidinyje, skirtame Sapiegų giminės istorijai, pasirodė minėta Aleksandro Jogailaičio privilegija Onai Masalskienei ir jos trims sūnams: Petru, Jurgiui ir Jonui Masalskiams⁴. Leidinyje ši privilegija pateikiama kaip Stanislovo Augusto Poniatovskio 1779 m. patvirtintas Zigmanto Vazos laikais išduotas Aleksandro Jogailaičio privilegijos išrašas iš Lietuvos Metrikos knygų. Prašymą patvirtinti privilegiją pateikė iš pirmo žvilgsnio nieko bendro su Masalskiais neturintis Kauno kardininkas ir Vyriausiojo Tribunolo teisėjas Juozapas Milošas. *Полоцкие грамоты* autoriai tik pateikė komentarą, kad buvo kreiptasi į Zigmantą Vazą dėl privilegijos patvirtinimo, nes originalas sudegė. Apie jokią Stanislovo Augusto Poniatovskio patvirtinimą nėra užsiminta, o ši privilegija yra įrašyta į 1754 m. Tribunolo knygą⁵. Todėl kyla klausimas, jei ši privilegija yra falsifikatas, tai kam ir kodėl reikėjo tokio dokumento XVIII a.? Kodėl tarp įrašymo į Vyriausiojo Tribunolo kny-

gą ir valdovo patvirtinimo praėjo 25 metai? Tad šio straipsnio **tikslas** – remiantis istoriografija, moksliniais metodais ištirti Aleksandro Jogailaičio privilegiją Masalskiams ir išsiaiškinti, ar tai falsifikatas.

Tiksliui pasiekti ir uždaviniams įgyvendinti bus pasitelkiamas **analitinis metodas**. Taip pat bus pasitelktas pagalbinis istorijos mokslas – **diplomatika**. Taikant šį metodą bus naudojamos naujausios diplomatikos leidinių *Dyplomatyka Polska*, kuriame aprašomi Lenkijos ir Lietuvos diplomatikos bruožai⁶.

Sąvokos. Istoriografijoje dažniausias falsifikato apibrėžimas yra šis: falsifikatas – tai dokumentas, kuris neturi originalui būdingų bruožų. Raimonda Ragauskienė klastotes skiria į tris grupes: kolizines, netyčines ir korupcines. Netyčines klastotes turi neteisingo formuliaro, rašto stiliaus, kalbos ir kitų bruožų. Jose yra itin daug nurašymo klaidų⁷. Kolizinės – kai buvo nesivarginta patikrinti faktų ir užtekdavo liudytojų. Šiame darbe **falsifikatas** ir **klastotė** bus vartojami kaip sinonimai.

Istoriografijos apžvalga. Falsifikatų problematika XVI a. nėra visiškai nauja tema istoriografijoje. Daugiausia XVI a. LDK falsifikatus nagrinėjo Laimontas Karalius⁸ ir Raimonda Ragauskienė⁹, o Andrejus Ryčkovas įrodė, kad dar iki Pirmojo Lietuvos Statuto už valdovo raštų klastojimą buvo taikoma mirties bausmė, vėliau ši nuostata neprarado savo svarbos ir buvo įrašyta į Statutą¹⁰. L. Karalius tyrė Kauno

⁶ *Dyplomatyka staropolska*, 2015.

⁷ R. Ragauskienė, 2015, p. 261.

⁸ L. Karalius, 2005, p. 7–53.

⁹ R. Ragauskienė, 2008.

¹⁰ A. Ryčkov, Mirties bausmės skyrimas viešųjų raštų klastotojams Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės teismuose XV amžiaus pabaigoje – XVI amžiaus viduryje, p. 120.

⁴ *Sapiehowie: materjaly historyczno-genealogiczne i majatkowe*, 1890, p. 256–264.

⁵ LVIA, SA, b. 119, l. 155–158.

muitinės XV a. pabaigos–XVI a. pradžios rejestrą ir įrodė, kad jis yra falsifikuotas (į Lietuvos Metriką įrašytas tarp 1503 ir 1505 m.). Šis autorius priskyrė rejestrą prie kanceliarijos falsifikatų¹¹. R. Ragauskienės monografijoje falsifikatams yra skiriama daug dėmesio¹². Autorė išsamiai dėsto falsifikatų atsiradimo aplinkybes, rūšis ir paplitimo mastą. Pateikia pavyzdžių, kaip klastotės buvo sudaromos. Skiria tris LDK kanceliarijos išduotų dokumentų, klastojusių tiesą ir turėjusių falsifikavimo požymių, tipus: „<...> korupciniai, koliziniai bei netyčinės klastotės, arba dokumentai, kuriuose būta raštininkų neapdairumo klaidų.“¹³

Šaltiniai. Ieškant informacijos apie XVI a. pradžios asmenis, vietas ir dokumentus, kurie galėtų paliudyti mūsų tiriamą privilegiją, buvo pasitelktas LDK kanceliarijos archyvas – Lietuvos Metrika (LM). Bus naudojamosi publikuotomis XVI a. pirmos pusės LM knygomis – Užrašymų knygomis Nr. 3, 4, 5, 6, 7, 8. Taip pat bus naudojamosi XX a. pradžioje publikuota 1552 m. Polocko revizijos knyga¹⁴ ir Lietuvos istorijos institute esančiais Lietuvos Metrikos mikrofilmiais (deja, jie yra ne visi, daugiausia XVI a. pradžios). Vyriausiojo Tribunolo veiklai aptarti bus pasitelkiama istoriografija.

¹¹ Ten pat, p. 52.

¹² R. Ragauskienė, 2015. Naujausias straipsnis, tiriantis klastotes, – Adamo Stankevičiaus (2016, p. 250–267), kuriame autorius analizuoja falsifikatų problemą Vyriausiojo Tribunolo teisme XVIII a. antroje pusėje. Autorius aptaria jau minėtų istorikų darbus. A. Stankevičius teigia, kad Vyriausiojo Tribunolo knygoje buvo falsifikuojami dokumentai, ypač tai darė raštininkai, tačiau jis neaptaria, kaip į Vyriausiojo Tribunolo knygas patekdavo XVI a. pradžios dokumentai.

¹³ Ten pat, p. 259.

¹⁴ *Полоцкая ревизия 1552 г.*, 1905.

Diplomatinė analizė

Diplomatikoje, atliekant formuliario ir tekstologinę analizę, labai svarbu aptarti visas analizuojamo dokumento dalis. Kadangi šiame straipsnyje analizuojamas dokumentas yra trijų dalių – Stanislovo Augusto Poniatovskio, Zigmanto Vazos išrašas ir į jį įrašyta Aleksandro privilegija Masalskiams, – pirmiausia bus aptartas Zigmanto Vazos išrašas ir jame minimi asmenys bei aplinkybės, tada visas dėmesys bus sutelktas į svarbiausią šiam straipsniui teksto dalį – 1506 m. privilegiją Masalskiams.

Zigmanto Vazos išrašo iš Lietuvos Metrikos patvirtinimas

Stanislovo Augusto Poniatovskio patvirtintoje privilegijoje teigiama, kad į jį kreipėsi Juozapas Milošas, Kauno vietininkas ir Vyriausiojo Tribunolo deputatas. Prašydamas patvirtinti Zigmanto Vazos patvirtintą Aleksandro Jogailaičio privilegiją Masalskiams, Milošas pateikė Poniatovskiiui Zigmanto Vazos išrašą iš Lietuvos Metrikos, kuris iš rusėniško greitraščio buvo transliteruotas į lenkišką raidyną. Šiame išrašė teigiama, kad 1589 m. birželio 21 d. Vilniuje į jį kreipėsi Jonas Valaseckis su kunigaikštiene Vasilisa Jurevna Masalskaite, jos sūnus, žemionis iš Breslaujos pavieta, Jonas Mikolajevičius Slatovičius Jarmaličius ir Vasilisos pusbroliai Grigorijus Masalskis bei Vasilijus Masalskis. Rašoma, kad Masalskių dokumentai sudegė Breslaujos pilyje, ir prašoma patvirtinti Lietuvos Metrikos knygoje rastus dokumentus dėl jų turėtų valdų Smolenske, Polocke ir Vilniuje. Po šešerių metų, 1595 m. kovo 17 d., jie dar

kartą kreipėsi dėl dokumentų, kurie sudėgė Breslaujos pilyje, ir prašė patvirtinti Lietuvos Metrikoje surastus dokumentus. Įdomu tai, kad tik tiriamoji Aleksandro privilegija buvo įrašyta į Zigmanto Vazos išrašą. Jokie kiti dokumentai kartu neminimi, nors iki Zigmanto Vazos valdymo Lietuvos Metrikos knygoje galima rasti įvairių suteiktųjų Masalskiams. Gaisrai iš tiesų sunaikindavo dokumentus ir gali būti, kad šie asmenys kreipėsi į Zigmantą Vazą ieškodami dokumentų, tačiau neaišku, ar tikrai jiems buvo išduotas toks Aleksandro privilegijos tekstas ir ar apskritai ši privilegija egzistavo.

Peržiūrėjus Vrublevskių ir Vilniaus universiteto bibliotekų Rankraščių skyriuose saugomų dokumentų katalogus, pavyko rasti tik keletą bylų, susijusių su Masalskiais¹⁵. Petro Masalskio vaikaitė Marija kreipėsi į Breslaujos žemės teismą, o vėliau ir į Steponą Batorą, kad šis padalytų turtą jai ir jos pusseserei Alinai (Jono Masalskio vaikaitė – V. D.). Byloje yra minima, kad Čiurilovičiai, Zalesės Druja ir Drujos pilis yra jų senelija, tačiau jokios kitos privilegijos nėra minimos.

Prie paties Zigmanto Vazos teksto galima *prikibti* tik tiek, kad XVI a. pabaigoje po valdovo privilegija dar nebuvo nurodoma, kiek metų šis valdovas valdo. Taip pat dėl datos, nes 1595 m. išrašas datuojamas kovo 17 d. Seime, tačiau Zigmantas Vaza 1595 m. oficialiai Seimą pradėjo kovo 21 d. Asmenys, kurie kreipėsi dėl dokumentų, tikrai tuo metu gyveno. Vasilisa buvo Aleksandro privilegijoje minimo Jurgio Masalskio duktė, ištekėjusi už Jono Va-

laseckio (antrasis vyras), o Grigorijus ir Vasilijus buvo Jono Masalskio, taip pat minimo Aleksandro privilegijoje, sūnūs¹⁶. Pasak A. Rachubos, kartu su kitais autoriais sudarytame Vilniaus vaivadijos pareigūnų sąrašė Breslaujoje anksčiausiai minimas būtent Grigorijus Ivanovičius Masalskis, kuris 1581 m. tapo Breslaujos žemės teismo raštininku, o 1593 m. buvo žemės teismo teisėjas¹⁷. Kitas minimas Masalskis – Vasilijus Ivanovičius Masalskis – 1590 m. tapo Breslaujos stalininku (*stolnik*), o 1594 m. – žemės teismo pateisėju¹⁸. Vėliau šios giminės atstovai turėjo vienokias ar kitokias pareigas šiame paviete, tačiau nebuvo minimi tarp Breslaujos pavieto sudarytų testamentų¹⁹. Galima daryti išvadą, kad Masalskiai XVI a. pimeje pusėje nebuvo įsitvirtinę Drujoje ir kituose tiriamoje privilegijoje minimuose kaimuose. Zigmanto Vazos išrašas yra patikimas, priešingai nei Aleksandro privilegijos tekstas, kuris galbūt XVIII a. falsifikatorių buvo *įvilktas* į Zigmanto Vazos išrašą tam, kad tekstas atrodytų patikimesnis.

Formuliaras

Tiriant Aleksandro privilegiją Masalskiams ir norint išsiaiškinti, ar šis dokumentas yra falsifikatas, svarbu ne tik išanalizuoti tiriamo dokumento formuliarą, bet ir palyginti šį dokumentą su kitais tuo pačiu metu sudarytais dokumentais. Tiek *Sapiehowie*, tiek naujausiamе *Полоцкие грамоты* leidime privilegijų tekstai yra identiški. Pačiam tekstui palyginti pasitelkiamos

¹⁶ Sapiehowie, p. 264.

¹⁷ *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Wójewództwo Wileńskie XIV–XVIII wiek*, 2004, p. 548.

¹⁸ Ten pat, p. 593.

¹⁹ O. Hedemann, 1935.

¹⁵ Masalskių giminės dokumentai dėl turto dalybų 1582–1583 metais, in: MAVB RS, f. 264-284.

Lietuvos Metrikos 6-osios Užrašymų knygos trys privilegijos, kurios buvo surašytos kuo arčiau 1506 m. kovo 22 d., taigi pasirinktų privilegijų datos yra 1506 m. kovo 10 ir dviejų balandžio 7 d. Deja, lotyniškų dokumentų iš Aleksandro laikų nėra daug. Mindaugas Klovas suskaičiavo, kad XVI a. pirmame dešimtmetyje privačių rusėniškų ir lotyniškų dokumentų buvo sudaryta 304, iš kurių 189 buvo rusėniški, o 114 – lotyniški²⁰. Panašūs skaičiai tuo metu galbūt buvo ir LDK kanceliarijoje. M. Klovas taip pat ištyrė privačių dokumentų formularius ir padarė išvadą, kad: „Lotyniško ir rusėniško dokumento koegzistavimas parodė, kad dalis LDK rusėniškų privačių dokumentų formulių buvo perimtos iš lotyniškojo. Tai – promulgacija, vietos nurodymas ir datacija. <...> Savo ruožtu, tyrimas atskleidė, kad ir lotyniškas LDK privataus dokumento formularias patyrė rusėniško įtaką. Lotyniški dokumentai perėmė protekcijos klauzulę ir vieną sankcijos siužetą.“²¹

Dokumento pradžia

Analizuojamoje privilegijoje yra invokacija bei perpetuacija *In nomine Domini amen. Ad perpetuam rei memoriam*²². Pojomis dar pridėta arenga ir tik tada valdovo intituacija, kuri užrašyta taip: *Alexander, Dei gratia rex Poloniae, magnus dux Lituaniae, Russiae, Prussiae, Samogotiae dominus et haeres*²³, tik leidėjai vertime į rusų kalbą praleido žodį „Prussiae“, o komentaruose į valdovo titulaturą neatkreipė

dėmesio, kad ši intituacija, palyginti su kitais dokumentais, yra per ilga. Tuo metu Aleksandro dokumentuose jo titulas buvo rašomas taip: „Aleksandras, dievo malone Lenkijos karalius“²⁴, arba – Aleksandras, dievo malone“²⁵ ir prieš dokumentą nebuvo arengos, perpetuacijos, o šalia intituacija buvo su dievotine klauzule.

Naracija

Tiek tiriamo dokumento, tiek palyginimui pasirinktų dokumentų naracijos yra trumpos ir apibūdinamos vienu sakiniu. Tas pats ir su prieš naraciją einančiomis kitomis klauzulėmis – promulgacija ir inskripcija. Tačiau privilegijos Masalskiams naracijoje yra parašyta *dederamus libero arbitrio nostro*²⁶. Palyginimui – Lietuvos Metrikoje esančiose privilegijose rašoma *бил намъ чолом arba neped нами покладала*²⁷. Bajorai žemai lenkėsi ir prašė, tačiau nereikalavo būtent laisvo jo sprendimo. XVI a. pradžioje valdovas buvo laisvas priimti sprendimus ir jam to nereikėjo pabrėžti.

Dispozicija

Aleksandro Jogailaičio privilegijos Masalskiams dispozicinę dalį galima pavadinti nesusipratimu. Pirmiausia, XVI a. pradžioje išduodant privilegijas nebuvo vartojami tokie žodžiai kaip „*republica*“, nebuvo teigiama *reipublicae ferventem amorem susceptam*. Atrodo, kad *karšta meilė Respublikai* yra visiškai XVIII a. Apšvietos epochos reiškinys. Pavyzdžiui,

²⁰ M. Klovas, p. 73–75.

²¹ M. Klovas, p. 353.

²² *Полоцкие грамоты*, t. 1, p. 529.

²³ *Полоцкие грамоты*, t. 1, p. 540.

²⁴ LM, 6-oji Užrašymų knyga, 2007, p. 62.

²⁵ Ten pat, p. 321.

²⁶ *Полоцкие грамоты*, t. 1, p. 530.

²⁷ LM, 6-oji Užrašymų knyga, 2007, p. 62 ir 321.

Stanislovo Augusto 1764 m. generalinių teisių privilegijoje Abiejų Tautų Respublikos luomams galima rasti panašų pasakymą: <...> *quantam pectori nostro Regio virtus et innatus erga communem hanc patriam insculpsit amor*; <...>.²⁸

Lietuvos Metrikoje esančiose Aleksandro laikų privilegijose nėra pasikartojimų, kad duodama amžiams, ir nei valdovas, nei jo palikuonys (būsiami valdovai) nieko iš gavėjo neprašys. Buvo tiksliai nurodoma, ką ir kiek duoda, net ir dėl kalbos įmantrumo ir prakilnumo buvo stengtasi ateityje nesudaryti galimo konflikto. Aleksandras Gruša, tyrinėjęs LDK ankstyvąją dokumentaciją, teigia, kad Aleksandro Jogailaičio ir Žygimanto I Senojo laikais dokumente esanti informacija buvo objektyvi ir patikima²⁹. Tačiau Aleksandro privilegijoje Masalskiams teiginiai, kad nieko neprašys, yra pakartoti tris kartus (p. 530, 531, 532). Objektyvumo ir patikimumo neteikia ir išvardijus žmonių vardus parašytas toks sakiny: <...> *cum omnibus recensitis et non recensitis, quibusvis et singulis Druianis, illorum omnium enumeratus et non enumeratis, citatis et non citatis filijs, nepotibus, prenopitubus, ac posteris quibuscun que eorum dedimus, assignavimus, donavimus, adscripsimus, appropriavimus iam perpetuo et in evum* <...>.³⁰ Valdovas privilegijoje visada tiksliai įvardydavo, ką suteikia. Pavyzdžiui, Aleksandro žemės perdavimo patvirtinimas 1501 m.: <...> *Ино мы, з ласки нашое, на их чоломъбитъе, то вчинили: на то есмо имъ дали сесь нашъ листь и потвержаемъ то симъ*

нашимъ листомъ вечно и непорушно имъ самимъ и ихъ жонам, и ихъ детемъ, и на потомъ будучимъ их счадкомъ, со въсими землями тое земли пашными и бортными, и с припашми, и съ сеножатъми, и з бобровыми гоны, и з боры, и з лесы, из гаи, и з дубровами, и зъ водами, и зъ млыны, и зъ ихъвымелки, и со въсимъ с тымъ, какъ пан Богданъ Талковичъ отъцу ихъ и имъ самимъ тую землю даль и записаль.<...>.³¹ Kaip matome, šiame patvirtinime viskas yra tiksliai įvardyta.

Labiausiai stebina, kad privilegijoje, dispozicijoje, atsiranda dalis, kurios naracijoje nebuvo. Naracijoje buvo pasakyta tik tai, kad Ona Masalskienė prašo jai ir trims jos sūnums patvirtinti amžiams nauju raštu, ką jai valdovas buvo pažadėjęs anksčiau – Drujos žmones. Tačiau dispozicijoje valdovas tarsi pats sugalvoja suteikti keletą papildomų kaimų – Čiurilovičius ir Zalesę bei pridėti atleidimą nuo muitų, nors Masalskiai to ir neprašė. Peržiūrėtose Lietuvos Metrikos knygoose, tiek Aleksandro, tiek Žygimanto I Senojo laikotarpio, nepavyko rasti precedento, kad valdovas neprašytas suteiktų papildomai valdų ar privilegijų.

Koraboracija

Aleksandro Jogailaičio privilegijoje Masalskiams teigiama, kad valdovas, tvirtindamas dokumentą, pasirašė ir įsakė pridėti jo kunigaikštiškąjį (*sigillumque ducale*) antspaudą. Vėlgi, to laikotarpio Lietuvos Metrikoje esančiose privilegijose parašoma labai paprastai: *А на твердость печат*

²⁸ Stanislovo Augusto pagrindinių teisių patvirtinimas Generalinių teisių ATR luomams, in: *Volumina legum*, t. 7, 1860, p. 304.

²⁹ А. И. Груша, 2015, p. 242.

³⁰ *Полоцкие грамоты*, т. 1, p. 532.

³¹ LM, 8-oji Užrašymų knyga, 1995, p. 369.

и нашу казали есмо приложити.³² Tuo metu nebuvo skiriami majestotinis, karališkasis ir panašiai antspaudai. Zigmanto Vazos išrašo patvirtinime antspaudas įvardijamas taip: <...> *i peczat naszuiu wielikoho kniazstwa Litowskoho prīvisiti iesmo rozkazali*. Dėl valdovo parašo vėlgi galima ginčytis, nes privalomas valdovo parašas buvo įvestas tik XVI a. trečiame dešimtmetyje, valdant Žygimantui I Senajam³³.

Eschatokolas

Analizuojamo dokumento liudytojais nurodyti tuo metu gyvenę asmenys, tačiau jų pareigos ir vardai yra visiškai sumaišyti. Mikalojus Mikolajevičius Radvila dokumente yra nurodytas kaip Trakų kaštelionas ir aukščiausiasis LDK maršalka bei Gardino seniūnas. Tačiau, pasak Pietkiewicziaus, 1506 m. Gardino vietininku buvo Jonas Zaberezinskis, Trakų kaštelionu jis buvo iki 1505 m., kai buvo pakeltas į Trakų vietininkus³⁴, o pasak R. Petrausko, aukščiausiuoju maršalka buvo Mykolas Glinskis³⁵. Toliau įvardijamas Mykolas Lvovičius – dvaro maršalka, tačiau čia turimas omenyje tas pats Mykolas Glinskis. Jonas Albertas Goštautas – pastalininkis ir Naugarduko seniūnas. Tuo metu Albertas Goštautas tikrai turėjo tokias pareigas, tačiau vardas Jonas yra sumaišytas su jo senelio vardu, nes jo tėvo vardas buvo Martynas³⁶. Šaltinyje įvardytas Stanislovas Kiška jau nebebuvo Smolensko vietininkas, tuo metu Smolensko vietininko parei-

gas ėjo Jurgis Solohubovičius³⁷. Kauno seniūnas tuo metu buvo Albertas Janovičius Kločka³⁸, tačiau privilegijoje nurodomas tik vardas – Albertas ir neparašyta, kad Kločka, na, o Aleksandras Chodkevičius niekada nebuvo Aleksandro Jogailaičio sekretoriumi, tuo metu jis buvo valdovo maršalka ir Punsko vietininkas³⁹. Taigi, privilegijos liudytojų išvardijimas patvirtina, kad dokumentas nebuvo nurašytas nei nuo lotyniškos, nei nuo rusėniškos privilegijos, nes kitu atveju tokios sumaišties nebūtų.

Dokumento kalba

Tyrinėjant XVI a. pradžios dokumentus, susijusius su Masalskiais, įrašytais į Lietuvos Metrikos knygas, nėra nė vieno dokumento, kuris būtų lotyniškas. Visi dokumentai yra rusėniški, pavyzdžiui, 6-ojoje Užrašymų knygoje dokumentas Nr. 135, kuriame Petruai Masalskiui patvirtinamos žemės Černigovo paviete⁴⁰, toliau dokumentai Nr. 140, Nr. 141⁴¹ ir Nr. 175⁴². Aki vaizdu, kad rusėnų kalba buvo vyraujanti, nes, M. Klovo skaičiavimais, iš 114 lotyniškų dokumentų 89 buvo fundacijos, o rusėnų kalba daugiausia buvo rašomi pardavimai – 108 bei suteiktys – 21⁴³, tad kyla klausimas, kodėl būtent mūsų tiriama privilegija yra lotyniška? Zigmanto Vazos išrašas buvo išduotas rusėnų kalba ir XVIII a. antroje pusėje transliteruotas į lotynišką

³² LM, 6-oji Užrašymų knyga, Vilnius, 2007, p. 62.

³³ J. Bardach, 1970, p. 366.

³⁴ Pietkiewicz, *Aneks*, p. 208–211.

³⁵ R. Petrauskas, 2016, p. 185.

³⁶ Ten pat, p. 21.

³⁷ Pietkiewicz, *Aneks*, p. 208. Tą pačią informaciją patvirtina ir A. Rachuba leidinyje *Urządniczy Wielkiego Księstwa Litewskiego*, 2003, p. 51.

³⁸ Ten pat, p. 209.

³⁹ Ten pat, p. 210.

⁴⁰ LM, 6-oji Užrašymų knyga, 2007, p. 120.

⁴¹ Ten pat, p. 122.

⁴² Ten pat, p. 137.

⁴³ M. Klovas, p. 73–75.

(lenkišką) raidyną, bet Aleksandro privilegija palikta lotyniška. Galima kelti kelias versijas, kodėl šio dokumento kalba būtent tokia. 1) Originalus dokumentas iš tikro buvo lotyniškas, o šis yra perrašomas. Tačiau jei taip būtų iš tikrųjų, tai XVIII a. lotynų kalbą mokačiam asmeniui nereikėtų keisti ar moderninti terminų (*provincia* etc.)⁴⁴. Todėl idėja, kad 1506 m. išduotas dokumentas buvo lotyniškas, yra atmetama. 2) Originalus dokumentas buvo išduotas rusėnų kalba, tačiau XVIII a. oficiali valstybės kalba buvo lenkų (nuo 1697 m.), o lotynų kalba liko mokslo ir prestižo kalba. Gali būti, kad verčiant rusėnišką dokumentą į lotynų kalbą buvo pavartoti XVIII a. būdingi terminai. Tačiau tada kyla klausimas, kodėl buvo verčiama į lotynų, o ne į lenkų kalbą? Be to, XVIII a. Vyriausiojo Tribunolo knygoje randamos rusėniškos privilegijos yra transliteruotos lotyniškais raidėmis, nes XVIII a. trūko kiriliką išmanančių raštininkų. Vyriausiojo Tribunolo knygoje pasitaikantys lotyniški dokumentai yra reti, o tie, kurie yra, veikiausiai buvo parengti Lenkijoje.

Apibendrinant pirmąją straipsnio dalį galima teigti, kad Aleksandro privilegija Masalskiams greičiausiai yra falsifikatas, nes neatitinka XVI a. pradžios terminai, suteikiama daugiau negu prašoma – Ona Masalskienė neprašė būti atleidžiama nuo maitų, Čiurilovičių bei Zalesės kaimų, neišiskus lieka privilegijos kalbos parinkimo principas.

Istorinė dokumento analizė

Šioje dalyje dėmesys bus sutelktas į privilegijoje minimus asmenis, bus keliamas klausimas, ar minimi Masalskiai iš tiesų

tuo metu gyveno, ar turėjo valdų Drujoje, Zalesėje ir Čiurilovičiuose, jei ne, kam tada jie priklausė? Ar Masalskiai tikrai buvo atleisti nuo maitų?

Asmenys

Analizuojamoje privilegijoje yra minima motina Ona Masalskienė ir trys sūnūs: Petras, Jurgis ir Jonas. Lietuvos Metrikos 7-ojoje Užrašymų knygoje yra 1512 m. lapkričio 30 d. dokumentas, kuriame Petras Masalskis su motina ir broliais kunigaikščiais Jurgiu ir Jonu prašo Žygimanto Senojo tuščios žemės Smolensko paviete⁴⁵. Pagrįstai galima manyti, kad tai yra ta pati šeima, kuri prieš šešerius metus galbūt gavo privilegiją dėl Drujos, todėl nekyla abejonių dėl privilegijoje minimų asmenų. Jonui Masalskiui 1508 m. spalio 15 d. buvo išduota privilegija, kuria suteikti Bedryčių žmonės ir trys tarnybos Smolensko paviete, Dubrovenskyje. Šioje privilegijoje minima, kad Aleksandras jau buvo jam suteikęs Smolensko paviete, Dubrovensko kelyje, Bedryčių žmones⁴⁶. Ten pat teigiama, kad Jonas Masalskis turėjo privilegiją, kurią ir pateikė. Kitiems giminės atstovams Žygimantas I patvirtino tarnybas tame pačiame Smolensko paviete. Lietuvos Metrikoje pavyko rasti dokumentų, kurie patvirtina, kad Masalskiai turėjo tėvoninę valdą Čiurilovičiuose⁴⁷, o Jono Masalskio tarnas gyveno Drujoje⁴⁸. Apskritai, peržiūrėję Žygimanto Senojo laikų LM, randame dokumentų, susijusių su trimis minimais Masalskiais⁴⁹. Jurgis

⁴⁵ LM, 7-oji Užrašymų knyga, 2011, p. 549.

⁴⁶ LM, 8-oji Užrašymų knyga, 1995, p. 288.

⁴⁷ LM, 37-oji Teismų bylų knyga, Vilnius, 2010, p. 67.

⁴⁸ Ten pat.

⁴⁹ LM, 6-oji Užrašymų knyga, Vilnius, 2007, p. 120, 122, 137.

⁴⁴ Полоцкие грамоты, т. 1, p. 540.

ir Jonas yra įvardijami Polocko revizijoje, kurioje pažymima, kad Aleksandras buvo jiems suteikęs valdų Drujoje ir jie jas pasidalijo į tris dalis, tačiau daugiau jokios informacijos nepateikiama⁵⁰. Taigi, vėlesni šaltiniai patvirtina, kad šie trys asmenys tikrai egzistavo ir, atrodo, kad tokias valdas turėjo, tačiau tik Polocko revizijoje yra užsiminta apie Aleksandro privilegiją. Niekur kitur ji neminima.

Vietovės

Druja – miestas dabartinėje Baltarusijoje, pasienyje su Latvija, šalia Dauguvos. Baltarusių enciklopedijoje teigiama, kad 1496 m. Druja gavo miesto privilegiją, o kunigaikščiui Timofejui Masalskiui atiteko Drujos pilis ir valsčiai⁵¹. Šios enciklopedijos straipsnio autorius remiasi O. Hedemannu ir taip pat mini 1506 m. kovo 22 d. privilegiją.

Vytautas Volungevičius, tyręs LDK XIV–XVI a. pilis, rašė, kad XV–XVI a. sandūroje atsiranda naujų arba iki tol šaltinių neužfiksuotų pilių, tarp jų minima ir Drujos pilis, kuri priklausė valdovui⁵². Vėliau ji minima tik 1557 m. kovo 28 d. Jurgis Masalskis savo žmonai Onai Sokolinskytei užrašė visų turimų dvarų trečdalį, Drujos pilį bei Čiurilovičių dvarą⁵³. XVII a. pradžioje Leonas Sapiega iš Masalskių įsigijo Drujos, Čiurilovičių, Dėdino ir Zalesės valdas⁵⁴, o 1620 m. L. Sapiega suteikė Magdeburgo teisę Drujai⁵⁵.

⁵⁰ Полоцкая ревизия 1552 г., 1905, p. 105 ir 107.

⁵¹ Друя, in: ВКЛ энциклапедыя, t. 1, 2007, p. 603–604.

⁵² V. Volungevičius, 2015, p. 89.

⁵³ LM, 37-oji Teismų bylų knyga, 2010, p. 66.

⁵⁴ S. Lazutka, Vilnius, 1998, p. 81.

⁵⁵ O. Hedemann, 1934. Visas leidinys paskirtas Drujos miestelio istorijai, autorius tik užsimena apie Aleksandro privilegiją, tačiau iš esmės tiria Magde-

Zalesė. Šis kaimas yra minimas dar Kazimiero suteiktyje 1449 m. lapkričio 9 d.⁵⁶ Vėliau, 1503 m., Zalesė buvo minima Aleksandro Jogailaičio ir Maskvos kunigaikščio taikos sutartyje, pripažįstant ją Aleksandru⁵⁷. Panašu, kad šis kaimas Maskvos kunigaikščio ir LDK kunigaikščio derybų objektu išliko visą XVI a. ir XVII a. pirmą pusę, nes buvo minimas taikos sutartyse 1508 m.⁵⁸, 1523 m.⁵⁹, 1601 m.⁶⁰ 1782–1783 m. Breslaujos dekanato vizitacijos aktuose rašoma, kad prie Drujos parapijos yra išlikęs Zalesės palivarkas (*folwark*)⁶¹.

Dėl Čiurilovičių kyla daugiau klausimų. Pirmiausia, Полоцкие грамоты leidėjai nepastebėjo, kad dokumente Nr. 396 Masalskienei ir jos vaikams užrašytas Čiurilovičių kaimas kitame dokumente – Nr. 400 (1506 m. liepos 17 d.) – buvo atiduotas Petruui Semenovičiui Epimachovičiui⁶². Žinoma atveju, kai raštininkas iš nežinojimo patvirtina tą patį kaimą skirtingiems asmenims, tačiau paskui tie asmenys dažniausiai kreipdavosi į teismą ir bylinėdavosi siekdami tapti vienvaldžiais šeimininkais. Šiuo atveju publikuotose LM knygosose tokios bylos dėl šio kaimo nepavyko rasti. Priešingai nei šiame straipsnyje analizuojamas dokumentas, šis turi išliku-

burgo teisės funkcionavimą. Remiantis šiuo autoriumi, buvo parašytas ir straipsnelis apie Drują „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ – Druja, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, Dis–Fatva, I–IV t. papildinys, Vilnius, 2004, p. 155.

⁵⁶ LM, 3-ioji Užrašymų knyga, 1998, p. 64.

⁵⁷ LM, 5-oji Užrašymų knyga, 2012, p. 327.

⁵⁸ LM, 7-oji Užrašymų knyga, 2011, p. 137.

⁵⁹ Ten pat, p. 418.

⁶⁰ LM, 593-ioji diplomatinų reikalų knyga, 2009, p. 223.

⁶¹ *Breslaujos dekanato vizitacijos aktai*, p. 277.

⁶² Полоцкие грамоты, t. 1, p. 540.

sius du nuorašus, taip pat XVIII a., be to, tam pačiam asmeniui iš karto yra skiriami dar du dokumentai, kuriais suteikiami kiti kaimai. LM 6-ojoje Užrašymų knygoje yra 1497 m. Aleksandro privilegija Smolensko vyskupui Josifui, kuria jam duodama žemė, žmonės ir dvaras Čiurilovičiuose⁶³ ir jau 1499 m. bylos sprendimas tarp Kijevo metropolito Josifo ir kunigaikščių Gorskių dėl žalos, daromos bažnytiniam Čiurilovičių dvare Goruose⁶⁴. Galima manyti, kad XVIII a. privilegijos falsifikatoriai žinojo XVI a. pradžioje gyvenusius Masalskius, kad Drujoje, Zalesėje ir Čiurilovičiuose Masalskiai turėjo savo dvarus, tačiau jie neturėjo tų teritorijų visiškai (<...> *eorum servitijs et omnibus fructibus*, <...> *ibus, reditibus, proventis, mellis, salis, argenti martium, castorum, aratorum, diversarumque ferarum ac animalium venationum dationibus cum omnibus et singulis omnibus commodi et quorumcunque aliorum redituum tributis, secundum morem et consuetudinem* <...>)⁶⁵, kaip teigia privilegija. Taip pat lieka neatsakytas klausimas, ar jie galėjo XVI a. pačioje pradžioje gauti ką tik naujai pastatytą Drujos pilį?

Muitai

Tiriant falsifikavimo galimybę svarbu patikrinti, ar Masalskiai galėjo turėti privilegiją muitams, nes būtent analizuojamoje privilegijoje yra minima, kad Masalskiai atleidžiami nuo muitų. XVI a. pradžios muitinėms skirtos istoriografijos beveik nėra, todėl bus pasikliaujama 1901 m. išleistu M. Dovnar-Zapolskio veikalu.

⁶³ 6-oji Užrašymų knyga, p. 157.

⁶⁴ Ten pat, p. 194.

⁶⁵ *Полоцкие грамоты*, t. 1, p. 531.

Remdamasis Lietuvos Metrika jis nurodo, kad kunigaikščiai Masalskiai turėjo Lietuvos didžiojo kunigaikščio Aleksandro atleidimą nuo muitų Sožoje ir Dysnoje⁶⁶. 1536 m. gruodžio 27 d. Polocko muitinės pareigūnu buvo paskirtas Glebas Zenovičius, o burmistrais Davidas Pankovičius ir Jonas Stanovka, šie turėjo prižiūrėti Vitebską ir Drują⁶⁷. Kad XVI a. Drujoje veikė muitinė, dar patvirtina 1557 m. byla, kurioje Jonas Masalskis gina savo tarną prieš valdovą, kad tarnas neatėmė medaus iš muitininko Jokūbo Jakubovičiaus, o nusipirko⁶⁸. M. Dovnar-Zapolskis nurodo, kad 1559 m. buvo įvestas vaško ir druskos muitas, už kurį pirkliai turėjo sumokėti 2 164 kapas grašių ir 5 kiaunių kailius per metus⁶⁹. 1561 m. rugsėjo 9 d. kunigaikščiai Mstislavskiai gavo valdovo įsaką dėl miestiečiams, gyvenantiems jų mieste Drujoje, nustatytų muitų – geležies, parako ir kitoms karo reikmėms⁷⁰. Taigi, kliaujančios Lietuvos Metrika ir M. Dovnar-Zapolskiu, galima tvirtinti, kad Drujoje XVI a. veikė muitinė, tačiau Masalskiai nuo muitų nebuvo atleisti ir muitinių neprižiūrėjo.

Atlikus istorinių faktų analizę galima teigti, kad Ona Masalskienė tuo metu iš tikrųjų gyveno ir turėjo tris sūnus: Jurgį, Petrą ir Joną. XVI a. antroje pusėje jiems priklausė Drujos pilis ir dvaras Čiurilovičiuose, tačiau neaišku, kiek žmonių jiems tuo metu priklausė ir ar tikrai jiems priklausė Zalesė, kuri buvo derybų su Mas-

⁶⁶ M. В. Доўнар-Запольскі, 1901, p. LXXVII.

⁶⁷ Lietuvos Metrika, 21-oji Užrašymų knyga.

⁶⁸ 37-oji Teismų bylų knyga, p. 77. 40-ojoje Teismų bylų knygoje yra bylų sprendimai, susiję su Drujos muitine ir jos veikla, Lietuvos Metrika (1559–1563): 40-oji Teismų bylų knyga, 2015.

⁶⁹ Ten pat, p. XXVIII.

⁷⁰ M. В. Доўнар-Запольскі, p. 530.

kva objektas. Masalskiai tikrai neturėjo atleidimo nuo maitų Drujoje ir apskritai XVI a. Breslaujoje jie nebuvo įsitvirtinę, neturėjo jokių pareigų iki XVI a. pabaigos.

Falsifikato genezė

Atlikus Aleksandro Jogailaičio formuliaro analizę ir patikrinus istorinius faktus, akivaizdu, kad ši privilegija yra XVIII a. falsifikatas, tačiau kyla klausimas, kam ir kodėl jos prireikė? Stanislovo Augusto Poniatovskio privilegijoje teigiama, kad į ją kreipėsi Juozapas Milošas, kuris tuo metu buvo Vyriausiojo Lietuvos Tribunolo teisėjas. Jo biografijoje teigiama, kad jis buvo vienas iš Targovicos konfederatų ir artimas Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio bičiulis. Akivaizdu, kad be Vilniaus vyskupo čia neapsieita.

Ignotas Jokūbas Masalskis 1744 m. liepos 27 d. tapo Vilniaus kapitulos kanauninku, o dar prieš tai buvo gavęs Volpos klebono pareigas. 1748 m. jis tapo LDK raštininku, o 1754 m. – Lietuvos referendoriumi, prie šio titulo jam dar buvo pridėtos Varšuvos kanauninko ir Vilniaus kapitulos prelado pareigybės. Kaip tik tais metais Vyriausiojo Tribunolo knygoje pasirodė ir čia tiriamas dokumentas⁷¹. Druja ir apylinkės kaimai XVIII a. priklausė Vilniaus kapitulai ir tada dar būsimasis vyskupas galėjo turėti sau daug naudos ne tik iš žemės ūkio produkcijos, bet ir iš prekių gabenimo į Rygą, tai yra pabrėžiama mūsų tiriamame dokumente. Martynas Jakulis, tirdamas Vilniaus katedros kapitulos pajamas XVI–XVIII a., parodė, kad pajamos, gaunamos iš Drujos, buvo stabilios⁷².

Įrašyti klastotę į Tribunolo knygas buvo nesunku, nes 1726 m. buvo priimtas nutarimas, kad Vyriausiojo Tribunolo bylininkai ir suinteresuoti asmenys galės laisvai prieiti prie knygų, patys komponuoti sprendimų tekstus remdamiesi sprendimų protokolais ar šaukimų registravimo dienynais, taip pat patys perrašinėti dokumentus⁷³. Adamas Stankevičius nurodo ir daugiau atvejų, kai buvo klastojama Vyriausiojo Tribunolo knygoje. Tačiau Stanislovo Augusto Poniatovskio privilegijoje teigiama, kad jis 1779 m. liepos 9 d. įsakė šią privilegiją įrašyti į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kanceliarijos knygas. Turbūt iš tiesų buvo bandyta ieškoti privilegijos Lietuvos Metrikos knygoje, tačiau, neradus suteikčių arba joms netenkinant, buvo nutarta falsifikuoti naują dokumentą. Falsifikato priešistorė paimta iš tikrų įrašų Lietuvos Metrikoje (originalų sudegimas ir prašymas išduoti išrašus iš LM), tačiau pats dokumentas ir suteiktys jame buvo falsifikuoti ir itin nekokybiškai. Pats falsifikato atsiradimas, turbūt, yra glaudžiai susijęs su 1780 m. Drujoje įkurtu tabako sandėliu ir įvestu mokesčiu už tabaką, taip pat su Drujos laivybos muitine⁷⁴. Turėdamas atleidimą nuo maitų, vyskupas Masalskis galėjo nemažai pasipelnyti iš tabako, juoba kai nereikėjo mokėti maitų. Tačiau lieka neaišku, kodėl, įrašius į Tribunolo knygas 1754 m., reikėjo laukti 25 metus, kol valdovas patvirtins? O jei į knygas buvo įrašyta jau valdovui patvirtintus, tai kam to reikėjo?

⁷³ Stankevič, 2016, p. 254.

⁷⁴ Moderniosios administracijos tapšmas Lietuvoje: valstybinių institucijų raida 1764–1794 metais, 2014, p. 273 ir 279.

⁷¹ E. Raila, 2010, p. 13–31.

⁷² M. Jakulis, 2014, p. 181.

Išvados

Aleksandro Jogailaičio privilegijos analizė – tai dar vienas bandymas prisidėti prie falsifikatų išaiškinimo. Pasitelkus diplomatikos metodą ir nuodugniai atlikus formuliario analizę buvo atskleista, kad ši privilegija yra falsifikatas. Aleksandro Jogailaičio privilegija Onai Masalskienei ir trims jos sūnums neatitinka XVI a. pradžios LDK kanceliarijoje išduotų dokumentų formuliario, nes valdovas niekada nesuteikdavo papildomų malonių, kurių neprašydavo privilegijos gavėjas, šiuo atveju atleisti nuo maitų. Falsifikavimo atvejį įrodo ir tai, kad vartojami XVI a. pradžiai nebūdingi žodžiai ir pasakymai, pavyzdžiui, žodis „meilė“. Taip pat valdovas visada tiksliai įvardydavo, ką suteikia, ir nepalikdavo vietos galimam konfliktui ar interpretacijai, kuria naudodamasis gavėjas galėtų užimti daugiau žemės nei yra suteikiama. Dar vienas falsifikavimo įrodymas yra ir neteisingai surašyti eschatokole minimi liudytojai bei antspaudo pavadinimas „sigillumque ducale“.

Neįtikino ir pačiai privilegijai sudaryti pasirinkta kalba, nes XVI a. pradžioje išduotų dokumentų lotynų kalba yra itin

mažai ir buvo sunku rasti dokumentų pavyzdžių, su kuriais būtų galima palyginti šią privilegiją. XIX a. publikacijoje prieš privilegiją įrašytas Zigmanto Vazos patvirtinimas buvo rusėnų kalba, XVIII a. transliteruotas į lenkų kalbą, o į Stanislovą Augustą Poniatovskį buvo kreiptasi taip pat lenkiškai.

Zigmanto Vazos patvirtintas išrašas iš Lietuvos Metrikos iš tikro gali egzistuoti, nes yra tiksliai įvardyti XVI a. pradžioje gyvenę asmenys – Ona Masalskienė ir trys jos sūnūs: Petras, Jurgis ir Jonas. Išrašo prašytojai buvo jų palikuonys, o Lietuvos Metrika patvirtina, kad bent jau XVI a. antrą pusę Masalskiai galėjo valdyti Drujos pilį ir Čiurilovičių dvarą. Remiantis ta pačia Lietuvos Metrika ir M. Dovnar-Zapolskio tyrimu, nors XVI a. Drujoje buvo muitinė, Masalskiai nebuvo atleisti nuo maitų. Ko gero, šis falsifikatas atsirado Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio aplinkoje, greičiausiai norint padidinti pajamas iš Drujos, nes ten buvo svarbus muitinės punktas ir tabako sandėlis. Tačiau lieka neaišku, kodėl pirmiausia ši privilegija buvo įrašyta į Vyriausiojo Tribunolo knygas ir tik praėjus 25 metams patvirtinta valdovo?

BIBLIOGRAFIJA

Antanavičius D., 2005 – Darius Antanavičius, „1380 ir 1412 m. Vytauto falsifikatų Bresto dvasininkams genezė“, in: *Lietuvos istorijos metraštis. 2003 metai. 1*, Vilnius, 2004.

Bardach J., 1970 – Juliusz Bardach, *O praktyce kancelarii litewskiej za Zygmunta Starego, Studia z ustroju i prawa Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVII w.*, Warszawa, 1970.

Dyplomatyka staropolska, 2015 – *Dyplomatyka staropolska*, red. Tomasz Jurka, Warszawa, 2015.

Hedemann O., 1934 – Otton Hedemann, *Druja: magdeburskie miasto*, Wilno, 1934.

Hedemann O., 1930 – Otton Hedemann, *Historja powiatu Braslawskiego*, Wilno, 1930.

Hedemann O., 1935 – Otton Hedemann, *Testamenty: Braslawsko-Dziśnieńskie XVII–XVIII wieku jako źródło historyczne*, Wilno, 1935.

Jablonskis K., 1979 – Konstantinas Jablonskis, *Istorija ir jos šaltiniai*, sudarė V. Merkys, Vilnius, 1979.

Jakulis M., 2014 – Martynas Jakulis, „Vilniaus katedros kapitulos pajamos XVI a. antroje pusėje–XVIII a. pajamų-išlaidų registų duomenimis“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 5, Vilnius, 2014, p. 181.

Karalius L., 2005 – Laimontas Karalius, „Kau-no muitinės rejestro atmintinė. Falsifikatas Lietuvos Metrikoje (XV–XVI amžių sandūra)“, in: *Kauno is-torijos metraštis*, t. 6, Kaunas, 2005, p. 7–53.

Kiaupienė J., Lukšaitė I., 2013 – Jūratė Kiaupie-nė, Ingė Lukšaitė, *Lietuvos istorija. V tomas. Veržli Naujųjų laikų pradžia. Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė 1529–1588 metais*, Vilnius, 2013.

Klovas M., 2017 – Mindaugas Klovas, Privačių dokumentų atsiradimas ir raida Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pabaigoje – XVI a. pradžioje (1529 M.), daktaro disertacija, Vilnius, 2017.

Lazutka S., 1998 – Stanislovas Lazutka, *Leonas Sapiega (Gyvenimas, valstybinė veikla, politinės pa-žiūros)*, Vilnius, 1998.

Modernios administracijos tapimas Lietuvoje: valstybės institucijų raida 1764–1794 metais, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Liudas Glemža, Val-das Rakutis ir kt., Vilnius, 2015.

Pietkiewicz K., 1995 – Krzysztof Pietkiewicz, *Wielkie księstwo litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka: Studia nad dziejami państwa i społeczeństwa na przełomie XV i XVI wieku*, Poznań, 1995.

Petrauskas R., 2016 – Rimvydas Petrauskas, *Galia ir tradicija: Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės giminių istorijos*, Vilnius, 2016.

Ragauskienė R., 2015 – Raimonda Ragauskie-nė, *Dingę istorijoje: XVI a. Lietuvos Didžiosios Ku-nigaikštystės bajorijos privatūs archyvai*, Vilnius, 2015.

Ragauskienė R., 2008 – Raimonda Ragauskienė, „Galimybės klostoti bajorijos dokumentus Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVI a.“, in: *Istorijos šaltinių tyrimai*, t. 1, sudarė D. Antanavičius, D. Ba-ronas, Vilnius: LII leidykla, 2008.

Raila E., 2010 – Eligijus Raila, *Ignotus Ignotas. Vilniaus vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis*, Vil-nius, 2010.

Ryčkov A., 2015 – Andrej Ryčkov, „Mirties

bausmės skyrimas viešųjų raštų klastotojams Lietu-vos Didžiosios Kunigaikštystės teismuose XV am-žiaus pabaigoje – XVI amžiaus viduryje“, in: *Lietu-vos Statutas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajoriškoji visuomenė*, sud. I. Valikonytė, L. Stepo-navičienė, Vilnius, 2015, p. 120.

Stankevič A., 2016 – Adam Stankevič, „Doku-mentų klastojimo atvejai Lietuvos Didžiosios Kuni-gaikštystės Vyriausiojo Tribunolo teismo praktikoje (XVIII antroje pusėje)“, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Iššūkiai. Lai-mėjimai. Netektys*, Vilnius, 2016.

Subačius P., 2001 – Paulius Subačius, *Tekstolo-gija. Teorijos ir praktikos gairės*, Vilnius, 2001.

Volungevičius V., 2015 – Vytautas Volungevi-čius, *Pilies šešėlyje: teritorija, visuomenė ir valdžia Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, Vilnius, 2015.

Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Wo-jewództwo Wileńskie XIV–XVIII wiek, red. Andrzej Rachuba, Uladzimir Jamialjanczyk, Henryk Lule-wicz, Przemysław P. Romaniuk, Warszawa, 2004.

Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Zie-mia Smoleńskie XIV–XVIII wiek, 2003 – *Urządnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego: Ziemia Smoleńskie XIV–XVIII wiek*, red. Andrzej Rachuba, Warszawa, 2003.

Шыдлоўскі К., 2007 – Кастусь Шыдлоўскі, Друя, in: *ВКЛ энцыклапедыя*, t. 1, А–К, Мінск, 2007.

Блануца А., Вашук Д., 2007 – Андрій Блану-ца, Дмитро Вашук, *Князі Масальські: документи і матеріали XVI ст.*, Київ, 2007.

Груша А. И., 2015 – Аляксандр Іванавіч Груша, *Документальная письменность Велико-го Княжества Литовского (конец XIV–первая треть XVI в.)*, Минск, 2015.

Доўнар-Запольскі М. В., 1901 – Мітрафан Віктаравіч Доўнар-Запольскі, *Дзяржаўная гаспа-дарка Вялікага княства літоўскага пры Ягело-нах. Магістарская дысертацыя*, Кіеў, 1901.

Полішук В., 2007 – Виктор Полішук, *Князі Масальські на Волині у XVI ст.: за документами Державного історичного архіву Литви*, Київ, 2007.

ALEKSANDRAS JOGAILAITIS' PRIVILEGE TO THE MASALSKIAI – ORIGINAL OR FORGED?

Vita Diemantaitė

S u m m a r y

The circumstances and conditions for either deliberate or unintentional falsifications of documents were created at the beginning of the sixteenth century with the sudden growth of the culture of literacy. Investigators of those times were faced with the task of examining said counterfeited documents. However, a part of the falsifications have not been identified since. In consequence, contemporary historians and publishers are burdened with the possibility of finding such documents. There may be an instance when a falsified document is published several times and, on the basis of that, factual errors in historiography may appear.

A particular example of such falsification may be the case of the privilege of Aleksandras Jogailaitis, which was awarded to Ona Masalskienė and her three sons on March 22, 1506. After applying the diplomatic method and thorough formal analysis, it has been revealed that the quoted privilege is a falsification. This privilege does not meet the formalities of the documents issued by the

Chancellery of the Grand Duchy of Lithuania in the beginning of the sixteenth century. The use of words and expressions that would otherwise be unusual for the sixteenth century, e.g., the word “love,” further confirms the fact of falsification. Additional proof of falsification is that the witnesses mentioned in the eschatocol are listed incorrectly; moreover, the used stamp is titled “sigillumque ducale.” The language in which the document was written does not convince of its originality either. There were not many documents that were issued in Latin in the beginning of the sixteenth century. In addition, it is quite complicated to find any documents that could be easily compared to the examined one. Most likely, this falsification appeared in the background of Vilnius Bishop Ignacijus Masalskis, while trying to increase income received from Druja as there was an important customs point as well as a tobacco warehouse there. However, it remains unclear why this privilege was first recorded in the books of the Supreme Tribunal and approved by the ruler only 25 years later.

*Įteikta 2017 10 16
Parengta skelbti 2017 11 22*